

Людмила МАТЮШЕНКО,
викладач зарубіжної літератури
Коростишівського професійного
аграрного ліцею

**Методична розробка уроку
зарубіжної літератури на тему:
«Ернест Міллер Гемінгвей «Старий і море» – філософська повість-
притча про Людину. Образ Сантьяго. Символіка образів»**

Тема уроку: Ернест Міллер Гемінгвей «Старий і море» – філософська повість-притча про Людину. Образ Сантьяго. Символіка образів.

Мета: *розглянути* поняття «повість-притча»; показати, як у повісті проявляються символічний сенс і філософський підтекст; продовжувати навчати аналітичному дослідженню тексту; на прикладі образу Сантьяго допомогти зрозуміти, яким є місце людини у цьому світі, яку людину можна називати Людиною;

розвивати і удосконалювати навички критичного мислення, творчу уяву, вміння висловлювати особисте ставлення до проблем, висвітлених у творі, аргументуючи свою точку зору прикладами і цитатами з тексту;

виховувати прагнення протистояти несприятливим обставинам життя, чинити мужній опір недосконалості світу й ніколи не втрачати людської гідності.

Предметні компетенції:

Теоретичні (знати): визначення «повість», «притча»; зміст та символи повісті.

Практичні (вміти): характеризувати епічний твір, образи, пояснювати притчовий та філософський зміст повісті «Старий і море».

Ключові компетентності: спілкування державною мовою (портрет героя, «незвичайний старий»); математична (таблиця); природничі науки і технології (чи знав старий море?; чи зміг би перемогти рибиною без знань про море та його мешканців?; проблема людини і природи); ініціативність і підприємливість (що допомогло Сантьяго витримати двобій з рибиною?); соціальна та громадянська компетентності (чому Сантьяго бідний?; що для нього головне в житті?); екологічна грамотність і здоровий спосіб життя (як поводить себе в морі старий рибалка?).

Тип уроку: засвоєння нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок; урок з елементами розвитку критичного мислення.

Обладнання: хрестоматії з текстом твору, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал «Міркування головного героя», таблиці для виконання завдань.

План уроку

I. Організаційна частина (1 хв)

II. Актуалізація опорних знань (3 хв)

1. Вправа «Так чи ні»

III. Мотивація навчальної діяльності (1 хв)

Слово викладача зарубіжної літератури

IV. Оголошення теми, завдань уроку (1 хв)

V. Сприйняття та усвідомлення нового матеріалу (20 хв)

План

1. Жанрова специфіка повісті Е. Гемінгвея «Старий і море».

2. Символічне значення назви повісті.

- Вправа «Асоціативний куш».

3. «Я – незвичайний старий» (образ старого рибалки Сантьяго).

- Беседа.
- Вправа «Коло думок».

4. Система образів притчі та їх символіка.

- Робота в малих групах.

VI. Узагальнення і систематизація знань (15 хв)

- Вправа «Займи позицію».
- Вправа «Сенкан».
- Вправа «Встанови відповідність».

VII. Підсумок уроку (3 хв)

- Слово викладача.
- Вправа «Мікрофон».

VIII. Домашнє завдання (1 хв)

*У кожній людині є щось таке, що робить її Людиною
Е. Сетон-Томпсон*

Хід уроку

I. Організаційна частина (1 хв)

- Перевірка присутності і готовності здобувачів освіти до уроку.
- Емоційне налаштування.

II. Актуалізація опорних знань (4 хв)

Вправа «Так чи ні» (Слайд 1)

1. Старий Сантьяго рибалив на Гольфстрімі. **(Так)**
2. 84 дні поспіль повертався додому з великим уловом. **(Ні)**
3. 40 днів із ним виходив у море хлопчик Маноліно, батьки звеліли підтримувати і допомагати старому. **(Ні, звеліли йому покинути невдачу-рибалку)**
4. Маноліно провідував Сантьяго: годував його, розважав. **(Так)**
5. Старий вірив, що йому якось пощастить. **(Так)**
6. Удосвіта на 85 день Сантьяго вирушив у море. **(Так)**
7. Раптом клюнула величезна риба. **(Так)**
8. Три дні і три ночі риба тягла човен, і Сантьяго відпустив її. **(Ні, долаючи втому, голод і біль, у порізаних долонях тримав жилку, на якій була риба)**
9. Сантьяго подолав рибу і прив'язав до човна. **(Так)**
10. На рибу напали акули, рибалка боронив здобич від них, але хижаки об'їли рибу до кісток. **(Так)**
11. Доплив до берега і знесилений, дійшовши до халупи, зайнявся приготуванням обіду. **(Ні, заснув)**
12. Старому снилися акули. **(Ні, леви на березі моря)**
13. Маноліно пишався своїм старшим другом. **(Так)**

III. Мотивація навчальної діяльності (1 хв) (Слайд 2)

Викладач. «Що ж таке людина?» – розмірковує письменник. В одному місці повісті читаємо: «Людина – доволі нікчемна істота проти дужих птахів та звірів». А в іншому місці знаходимо протилежну думку: «Я покажу їй (рибі), на що здатна людина й що вона може знести», «Людина створена не для поразки... Людину можна знищити, а здолати не можна». Отже, де ж істина? **Що означає бути Людиною у високому значенні цього слова?** Сьогодні на уроці ми і спробуємо з'ясувати, на що здатен головний герой твору Ернеста Гемінгвея Сантьяго, і чи можемо ми його називати Людиною з великої літери. Отож, до думки Е. Гемінгвея наприкінці уроку ми ще повернемося.

IV. Оголошення теми, завдань уроку (1 хв) (Слайд 3)

Викладач. *Записуємо тему уроку: «Ернест Міллер Гемінгвей «Старий і море» – філософська повість-притча про Людину. Образ Сантьяго. Символіка образів».*

V. Сприйняття та усвідомлення нового матеріалу (20 хв) (Слайд 4)

Викладач. Літературознавці визначають жанр цього твору як повість-притча.

Повість – невеликий за обсягом епічний твір, у якому зображено зазвичай одного головного героя і одну подію з життя.

Притча – алегоричний твір повчального характеру, насичений моральним або філософським змістом та символічними образами.

Повість-притча – це невеликий епічний твір, якому притаманне співвідношення відкритого плану оповіді і прихованого ідейно-філософського плану.

Поміркуйте, що дає підстави для такого визначення? (*У повісті Гемінгвея постають філософські питання про суть людського буття, має місце підтекст і символика*).

Викладач. У притчі використовується символічний сенс предметів, дій, імен, про які ми будемо говорити далі. У повісті «Старий і море» символічна вже сама назва. «Розшифруємо» її.

Вправа «Асоціативний куш» (Слайд 5)

Підберіть асоціації до слів «старий», «море»:

«*Старий*» – людина, яка прожила багато років, досвід, мудрість, вічність, самотність.

«*Море*» – краса і жорстокість світу природи, вічність, неосяжність життя.

Викладач. Чому саме море, а не, скажімо, риба? Адже саме боротьбі з нею присвячено твір. (*Мабуть, письменник мав на увазі не лише частину океану, а й життєве море*).

Поміркуйте, чому ці два слова з'єднані сполучником «і». (*Старий і море – це рівноцінні, рівноправні поняття, саме тому вони з'єднані сполучником сурядності*).

Доповніть дану схему можливими змістовними парами-асоціаціями (вашими уявленнями), які викликає у вас назва повісті. (*Смислові пари-асоціації: «людина й природа», «смертне і вічне», «потворне і прекрасне», «людина і Всесвіт», «людина і суспільство»*). (Слайд 6)

Викладач. Отже, бачимо, що в центрі твору людина, та не просто людина, а – старий, який бореться за свою вдачу, за своє життя. «Герой Сантьяго мені подобається більше за інших персонажів», – так говорив Гемінгвей. Сантьяго говорить про себе: «Я – незвичайний старий».

Бесіда. З'ясуємо, в чому унікальність цього героя?

1. Яким постає головний герой твору з перших рядків розповіді про нього? (*«То був старий рибалка, що промишляв на Гольфстрімі сам-один у своєму човні». Це геть самотня людина, що живе у своєму світі. Нікому до нього немає діла, він сапао, невдаха, і лише хлопцеві було прикро від цього*). (Слайд 7)

2. Як виглядав старий? Про що свідчить його портретна характеристика? (*«Старий був кощавий, виснажений, потилицю його поорали глибокі зморшки, на обличчі темніли коричневі плями нешкідливого нашірнього раку, що з'являються від сонячного проміння, відбитого тропічним морем. Ті плями збігали вниз по щоках до самої шиї. Долоні старого були посічені глибокими поперечними рубцями від плетеної жилки, якою він тягнув з води велику рибу. Та жоден з тих рубців не був свіжий – усі старі, як борозни на пересохлій землі. Геть усе в ньому було старе, крім очей, а мали вони колір моря і блищали весело й непереможно». Герой – сильна і впевнена в собі людина, яка, здається, ввібрала у себе силу моря, силу самої природи*). (Слайд 8)

3. Користуючись текстом, опишіть житло рибалки. Поміркуйте, яку роль відіграє опис хатини в розкритті характеру героя. Як жив старий? Що для нього було важливим? (*«...уся хатина зліплена з цупких брунькових щитків королівської пальми... Там стояли ліжка, стіл та стілець, а просто на долівці було вогнище, де старий розпалював деревне вугілля й варив собі їсти. На темних стінах із розрівняних і щільно припасованих один до одного шорстких волокнистих щитків висіло кольорове зображення Святого серця Господнього і ще одне – Мідної Богоматері. То були пам'ятки по дружині. Колись на стіні висіла і її підфарбована фотографія, але старий зняв те фото, бо, дивлячись на нього, надто гостро відчував свою самотність, і тепер воно лежало на полиці в кутку під його чистою сорочкою». Складається враження, що злиденне житло Сантьяго – це лише тимчасове пристановище старого самотника, який не боїться відійти у небуття, приєднавшись до своєї дружини, адже й сорочку чисту він*

приготував, а справжньою його домівкою є море, безмежне і прекрасне, та старий човен, у якому він впливає на Гольфстрим). (Слайд 9)

4. Як сприймав Сантьяго свої невдачі та свою старість, турботу хлопця? («Він ніколи не втрачав надії і впевненості. Але тепер вони оживали в ньому, неначе обвіяні свіжим морським вітром». Старий приймав турботу Маноліно покірливо, «...однак знав він і те, що нічого ганебного тут немає і що, упокорившись, він не втратив справжньої гідності» і називав себе «незвичайним старим»).

5. Що ж ми знаємо про минуле старого? (Скупі спогади про минуле складають нехитру історію життя старого кубинця. Він «плавав матросом на вітрильнику, що ходив до Африки». А тепер «уві сні йому ввижалась Африка його юнацьких літ: довгі береги, золотаві й білі – такі білі, що аж очам боляче, високі миси й величезні темні гори... Снилися тільки далекі краєвиди та ще леви на березі. Вони гралися в надвечірніх сутінках, мов кошенята, і він любив їх так само, як любив хлопця». Ще й зараз він мав зіркі очі, хоча й ловив черепах на Москітному березі, а ці лови занепащають очі. А щоб додати собі впевненості, він пригадував час, коли був не «старим», а Сантьяго – справжнім чемпіоном, коли «у Касабланці він мірявся силою з дуженним негром, що був найпершим силачем у тамтешньому порту». Змагання почалось у неділю вранці, а закінчилось ранком у понеділок. Ще старий дуже любить бейсбол і часто згадує великого Ді Маджо). (Слайд 10)

6. Поміркуйте, що символізують сни старого? Чому спогади про левів стоять у одному ряду зі згадкою про хлопця? (Старий – символ кінця життя, сни – це юність, дитинство, час, коли він був щасливий, сильний і незалежний, коли співала душа, а хлопчик Маноліно – продовження старого, що, отримавши його досвід, одержує і частку його душі. Він – символ надії і єднання, символ оновлення всесвіту).

7. З ким йому довелося вести тривалу боротьбу після перемоги над марліном? (З акулами).

8. Чи вірив Старий у свою перемогу над рибиною?

9. Які якості характеру виявив герой під час усіх нападів акул? (Сантьяго твердо знав, що він не віддасть рибу (навіть уже пошкоджену), не відв'яже її від човна та не поспішить додому, щоб врятуватись самому, бо «Людину можна знищити, але здолати не можна»).

10. Які думки Старого свідчать, що він не просто рибалка, а філософ і гуманіст? («...все-таки добре, що нам не треба замірятися вбити сонце, місяць чи зорі. Досить і того, що ми живемо біля моря й убиваємо своїх щирих братів»).

11. Завдяки яким особистим якостям Сантьяго зміг витримати цю боротьбу? (Мужність, благородство, честь, вольовий, цілеспрямований, досвідчений, непохитний).

Вправа «Коло думок». Про наявність яких рис характеру свідчать наступні міркування героя? Прокоментуйте кожне із них. (Слайд 11)

<i>Міркування Сантьяго</i>	<i>Риси характеру</i>
1. В мене таке саме серце, як в черепах, та й руки-ноги подібні до їхніх...	...
2. Не можна, щоб людина доживала віку в самотині...	...
3. Людина – доволі нікчемна істота проти дужих птахів та звірів. Я таки справді радше волів би бути отим рибиськом, що пливе десь там, у темряві моря	...
4. Ти вбиваєш мене, рибино...	...
5. Щось вдію. Хіба мало всяких способів...	...
6. Коли акула напала на рибину, він почував себе так, ніби вона напала на нього	...
7. Я занепастив нас обох. Але скільки акул ми з тобою вбили і скільки покалічили	...
8. Риболовля – вона й убиває мене, й водночас дає змогу вижити	...
9. Людина створена не для поразки. Людину можна	...

знищити, а здолати не можна

Викладач. Даний твір не про старого, а про людину, що бореться з життям. Боротьба рибалки з рибиною закінчується його перемогою, але здобич крадуть у нього акули. Старий змагається з ними і не хоче здаватися. І тут він промовляє слова, які є вершиною авторської думки в цьому творі. Які саме? («Людина не для того створена, щоб терпіти поразки... Людину можна знищити, але її неможливо перемогти»). В образі рибалки розкривається сила, дух людини, спроможної протистояти реальному життю. І саме поразка Сантьяго стала його перемогою, бо не зломала його духу.

Людина повинна вірити у власні сили, адже самотність – це необхідність знаходити в собі резерви сил, бути мужнім, боротися за життя, за своє місце у світі, в якому не визнають невдач, і перемагати.

Викладач. Літературні критики називають повість притчею. Однією з рис притчі є символічність. Які символи ви можете назвати? (*Море, риба, акули, хлопчик, старий, леви*).

Робота в малих групах. Кожна група отримує завдання – всебічно та детально проаналізувати символічність певного образу повісті. (Слайд 12)

Завдання для групи № 1. Проаналізуйте символічність образу Сантьяго.

Завдання для групи № 2. Проаналізуйте символічність образу Маноліна.

Завдання для групи № 3. Проаналізуйте символічність образу акул.

Завдання для групи № 4. Проаналізуйте символічність образу моря.

VI. Узагальнення і систематизація знань (15 хв)

Вправа «Займи позицію». Ким, на вашу думку, постає Сантьяго наприкінці твору – переможцем чи переможеним? (Слайд 13)

Викладач. Сантьяго не відчував себе переможеним, бо думав про майбутнє, про нові лови, і в цьому не можна не бачити його незламності, непохитності характеру.

У фіналі твору старому знову сняться леви, що виходять на берег.

– **Про що це свідчить?** (*Це є свідченням того, що Сантьяго оптимістично дивиться на світ, він не втратив ні свого сенсу буття, ні високих ідеалів у своїй душі. І нехай вони залишаються недосяжними, але вони є, а завдяки їм живе і душа людини*).

Вправа «Сенкан». Створіть сенкан до образу Сантьяго. (Слайди 14-15)

1. Сантьяго.	1. Сантьяго.
2. Цілеспрямований, наполегливий.	2. Досвідчений, простий.
3. Прагне, мріє, досягає.	3. Живе, рибалить, товарищує.
4. Людина, яку знищити неможливо.	4. Гідно перемагає величезного марліна.
5. Старий.	5. Щасливий (невдаха).

Вправа «Встанови відповідність». Спробуйте самостійно встановити, які символи, що означають. (Слайди 16-17)

1. СТАРИЙ	1. Пам'ять про пережиту боротьбу, готовність знову стати до бою за життя, віра в перемогу
2. МОРЕ	2. Надія на майбутнє, подолання трагічної самотності, зміна поколінь, духовна опора
3. РИБА	3. Досвід людини і водночас його обмеженість, борець, переможець
4. АКУЛИ	4. Мрія, мета, місце в жорстокому світі, удача
5. ХЛОПЧИК	5. Перешкоди, труднощі, жорстокий світ людей
6. ЛЕВИ	6. Вічність, життя, непереборна сила природи

VII. Підсумок уроку (3 хв)

Викладач. Повернемося до початку уроку:

- Чи змогли ми з вами отримати відповідь на питання, якою ж повинна бути Людина, за твором Е. Гемінґвея?

- Чи згодні ви зі словами Е. Сетон-Томпсона, що є епіграфом до нашого уроку?

Вправа «Мікрофон». Бути Людиною – це... (мати високі ідеали, людяність, духовне багатство, життєву мудрість, гордість, силу волі, бути мужнім, любити життя, відчувати єдність з природою). (Слайд 18)

Викладач. Що корисного ви для себе взяли з уроку? Чого ви навчились у Сантьяго? (Повість має повчальний зміст, вона змушує замислитись над багатьма етичними поняттями: добро і зло, жага наживи і благоденство, юність і старість. Переміг старий Сантьяго чи став переможеним – на це питання не можна дати однозначної відповіді, але ясно, що дух його залишився незламним. Головна повчальність цієї повісті навіть не в тому, що людина зуміла вистояти, а в тому, як вона це робила...).

Викладач. Автору твору вдалося створити образ сильної особистості, яка здатна протистояти зовнішнім обставинам і не лише вистояти в боротьбі проти них, а й перемогти.

VIII. Домашнє завдання (1 хв) (Слайд 19)

Дати розгорнуту відповідь на питання: Е. Гемінгвей назвав свою повість «Старий і море» «посланням молодому поколінню». Які цінні роздуми про життя і людину письменник адресував молоді?

Викладач. Шановні здобувачі освіти! Плекайте у собі найкращі риси і прагніть досконалості. Бажаю вам у боротьбі з життєвими стихіями завжди бути гідними переможцями, як старий Сантьяго із повісті Е. Гемінгвея. Будьте оптимістами і борцями! Успіхів вам та віри у свої сили! І нехай ці маленькі сувеніри будуть доброю згадкою про наш урок і нагадуванням, що ніколи не можна опускати руки, а наполегливо йти до перемог, не втрачати віри у свої сили, не заплямувати високого звання Людина!

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. [Азьомова Т. М. Людину неможливо перемогти : урок поглибленого аналізу повісті Хемінгуея «Старий і море». Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. Київ, 2012. № 6. С. 35-39.](#)
2. [Бащенко М. Методика критичного мислення як засіб створення ситуації активної участі учнів у навчанні : матеріали до уроків за творчістю Е. Хемінгуея. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. Київ, 2009. № 6. С. 38-40.](#)
3. [Волощук Є. В. Світова література. 11 клас : хрестоматія-посібник для загальноосвіт. навч. закл. Київ : Літера, 2011. 512 с.](#)
4. [Іваськевич Т. Людину не можна перемогти : Е. Гемінгвей. Філософська повість-притча «Старий і море». Система образів притчі, її символічний зміст. Зарубіжна література. Київ : Шкільний світ. 2009. № 8. С. 12-18.](#)
5. [Івасюк Н. Г. Гімн мужності людини, її волі і силі : конспект уроку за повістю-притчею Е. Хемінгуея «Старий і море» : 11 клас. Зарубіжна література в школах України. Київ, 2011. № 3. С. 41-44.](#)
6. [Ілюстрації до новели Е. М. Хемінгуея «Старий і море». Зарубіжна література в школі. Київ, 2013. № 8. Кольорова вкладка.](#)
7. [Ковбасенко Ю. І. Світова література. 11 клас : рівень стандарту : підруч. для загальноосвіт. навч. закл. Київ : Грамота, 2011. 272 с.](#)
8. [Кропивченко І. М. План-конспект уроку за повістю Е. Хемінгуея «Старий і море». Зарубіжна література в школі. Київ, 2009. № 19. С. 25-27.](#)
9. [Кулачинська В. Людину можна знищити, а здолати – не можна : цикл уроків : 11-й клас : Е. Хемінгуей «Старий і море». Світова література. 2015. № 5. С. 24-41.](#)
10. [Лапчинська О. І. Матеріали до вивчення творчості Хемінгуея : урок зарубіжної літератури. 11 клас. Зарубіжна література в школах України. Київ, 2007. № 4. С. 37-40.](#)
11. [Лесик А. Досягти недосяжного : система уроків за повістю Е. Гемінгвея «Старий і море». Зарубіжна література. Київ : Шкільний світ. 2009. № 8. С. 4-11.](#)
12. [Логвин Г. П. «Боротьба за життя. Оповідь про мужність» : Матеріали до системи уроків за твором Е. Хемінгуея «Старий і море» 11 кл. Зарубіжна література в школах України. Київ : 2005. № 2. С. 12-16.](#)

Примітка: презентація до методичної розробки уроку зарубіжної літератури на тему: «Ернест Міллер Гемінгвей «Старий і море» – філософська повість-притча про Людину. Образ Сантьяго. Символіка образів» (Людмила Матюшенко, викладач зарубіжної літератури Коростишівського професійного аграрного ліцею) – в електронних додатках.

Рецензент: Антоніна ГОЛУБЕНКО, методист НМК ПТО у Житомирській області.